

נקודות של אור במסע החושך

אלעד גרוס

פורים – הלכה ומציאות

חג הפורים מאופיין בדינים ומנהגים מיוחדים אשר אינם מופיעים בשאר ימים טובים של ישראל: "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע..."¹, משלוח מנות איש לרעהו, מנהג ישראל להתחפש בתחפושות שונות וכד'. וישאל השואל - הרי הרבה ימים טובים ניתנו להם לישראל ואף על פי ש"שמחה זה יום טוב"², מעולם לא מצאנו שמחה כל כך גדולה ומתפרצת בשום יום אחר בשנה מלבד בחג הפורים.

התמיהה הולכת וגדלה כאשר אנו מתבוננים במדרש משלי³:

"שכל המועדים עתידים בטלים וימי הפורים אינם בטלים לעולם שנאמר 'ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים'".

המדרש מתאר את חג הפורים כחג בעל המדריגה הגבוהה ביותר מבין החגים, חג שגם לעתיד לבוא כאשר יתבטלו מועדי ישראל ישאר בתוקפו וגדולתו. לצערנו הרב, היו בזמן הגלות גזירות שמד אין ספור על עמנו והרבה הצלות מופלאות בידי שמים, אבל אף אחת מהן לא נקבעה כיום טוב לדורות לכלל ישראל. יתרה מכך, כאשר אנו מתבוננים באותו הדור, קשה עוד יותר להבין על מה ולמה השמחה כל כך גדולה. הרי זה הדור שגרם לחורבן בית ראשון, דור של עובדי עבודה זרה, דור שגלה מן הארץ בעוונותיו ונתחייב כליה מן השמיים⁴. זהו דור שאפילו לאחר הנס הגדול לא הזדרזו לעלות מחדש לארץ ולבנותה מה גם שהגמרא מזכירה לנו שבפורים בכלל לא אומרים הלל כיון ש"אכתי עבדי אחשוורוש אנן"⁵, כך שאפילו ההצלה שהיתה לא היתה שלימה שהרי עבדי אחשוורוש היו ועבדי אחשוורוש נשארו. על פי זה פורים היה צריך להיות חג עצוב, חג של הצלה בדיעבד, בחסד, הצלה שפתחה את הגלות הנוראה על גזירותיה הקשות.

הגמרא דורשת על חג הפורים "ליהודים היתה אורה... אורה זו תורה"⁶ וכן לומדת "הדור קיבלוה (את התורה) בימי אחשוורוש"⁷. ובאמת אין זה מובן, מה שייכת קבלת תורה בימי

1. מגילה ז, ב.
2. מגילה טז, ב.
3. פרשה ט, ב ד"ה "טבחה טבחה".
4. עיין מגילה יב, א.
5. מגילה יד, א; ערכין י, ב.
6. מגילה טז, ב.

אחשוורוש? דור שבעצם לא היה ראוי כל כך להנצלה, מה בכלל הקשר בינו לבין קבלת תורה, ובכלל הרי לא מצאנו לזה זכר במגילה?

דין מחיית עמלק

נקודה נוספת המודגשת בחג הינה מחיית זכרו של עמלק. המגילה מדגישה לנו שהמן האגגי צורר היהודים הינו מזרע עמלק לאמור: אין זו מלחמה פרטית עם מטורף אחד, אלא המשך המלחמה העקובה של עם ישראל עם זקנו של המן הרשע - עמלק. ממילא מתברר שגם הניצחון בסופו של דבר הינו רק מערכה אחת, שלב אחד, (אולי למעשה שלב מכריע), במלחמה הארוכה של עם ישראל בעמלק.

התייחסותה של התורה לעמלק הינה חסרת פשרות לחלוטין,

”זכור את אשר עשה לך עמלק... אשר קרך בדרך ויזנב בך... ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוהים... תמחה את זכר עמלק מתחת השמיים לא תשכח”⁹

”כתוב זאת זיכרון בספר... כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמיים... כי יד על כס יה מלחמה לה’ בעמלק מדור דור”¹⁰.

”כי יד על כס יה’...נשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שיימחה שמו של עמלק כולו...”¹¹.

והמחיה הינה אבסולוטית ומוחלטת:

”מחה לו ולתולדותיו עד סוף כל הדורות שלא יהו אומרים דקל זה משל עמלק, גמל זה משל עמלק הוא... שבועה נשבע שלא יניח לו שם ולא נין ולא נכד ולא זכר בעמלק מתחת שמי ה”¹².

מלחמה אלוהית חסרת פשרות - אך לא לחלוטין. על מלחמתו של יהושע בעמלק אומר הפסוק: ”ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב”¹³, ומובא במדרש ”לפי חרב - למדנו שמלחמה הזו על פי הגבורה היתה”¹⁴, וכן מובא בספר הזוהר ”יהושע הוה חולש עלייהו וההוא חרב נוקמת נקם ברית קטיל לון”¹⁵. והרי לא מחה יהושע את זכר עמלק כולו כפי שנראה לעין

7. שבת פה, א.

8. אש קודש עמוד קעא.

9. דברים כה פסוקים יז-יט.

10. שמות יז יד-טז.

11. רש”י שם.

12. איכה רבה ג, ד”ה תרדוף.

13. שמות יז, יג.

14. מדרש תנחומא בשלח כח ד”ה ”ויהי ידיו”. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה א ד”ה ”ויחלוש” (בשינויי לשון קלים).

15. זהר בשלח טו, א.

בדורות הבאים, וכפי שאומר המדרש "ויחלוש יהושע את עמלק - כזה שחולש ומשתייר"¹⁶. נראה מכאן שעם כל המלחמה שיש לקב"ה בעמלק ישנו רצון אלוהי שהעם הזה ישאר בעולם, עדיין יש לו תפקיד לבצע ויהושע, בהוראה אלוהית, משאיר מהם שרידים אשר ישוּבו ויתנכלו לעם ישראל בדורות הבאים¹⁷. למה בעצם?

סגולת ישראל

ישנם מספר רבדים בקשר בין הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל. ישנו הקשר החיצוני והגלוי, של אלוהי ישראל המתגלה ומוֹלֵךְ עליהם ביד רמה, גואל אותם מעבדות לחירות, נותן להם את התורה, מכניסם לארץ בניסים גלויים ומשרה שכינתו בתוכם על ידי בית המקדש - "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹⁸. אך ישנו עוד מצב, ישנה מציאות של גלות, של ריחוק וניכור בין הקדוש ברוך הוא לעמו, מצב שבו בגלוי, בפועל, הקשר בין רבונו של עולם לכנסת ישראל מנותק, אין יותר הופעות אלוהיות בעם ישראל, אין עוד גילויי שכינה, לא מתגלה כלל סגולת ישראל. כלפי חוץ היינו אומרים שאלוהי ישראל עזבם לאנחות, נטש אותם, ניתק את הקשר עימם ואינו חפץ בהם עוד.

משל למלך שהיה קשור מאוד לבנו, האכילו והשקהו במשך שנים ארוכות, דאג לכל מחסורו ואהב אותו מאוד. לאחר זמן נודע למלך שבנו מזולזל בו ועובר על ציווייו מאחורי גבו. מיד ציווה בחמת זעמו להשליכו לבור הכלא על מנת להעניש אותו על מעשיו המקולקלים. אם היינו נשאלים על היחס בין המלך לבנו החביב לשעבר היינו אומרים שנותקו כל הקשרים, נתפרדה החבילה והמלך אינו חפץ עוד ביקרו של הבן הסורר. אבל - אם יתברר לנו שהמלך שולח מכתבים לבור הכלא ודורש בשלום בנו, היינו אומרים שהמלך אך חפץ להעניש את הבן, ללמדו לקח ולהחזירו למוטב, אך האהבה הפנימית שביניהם נשארה כשהיתה.

16. פסיקתא רבתי יב ד"ה דבר אחר זכור.

17. לכאורה אפשר היה להקשות, הרי עם ישראל עדיין לא נצטווה בציווי מחיית עמלק בזמן יהושע, ולכן אין אפשר ללמוד מכאן על "רצון אלוהי שהעם הזה יישאר בעולם". אלא נראה לומר שאכן יש לעמלק תפקיד חשוב בעולם במשך הדורות, ולא לחינם השאיר יהושע שרידים ממנו. המדרש מספר "שביקש יהושע למחות את זכר עמלק, אמר הקדוש ברוך הוא חייך, עד עכשיו שאול המלך עתיד לעמוד מבנימין ולשרש ביצתו של עמלק" (פסיקתא רבתי יב ד"ה דבר אחר זכור אמר). אם כן היה רצון אלוהי שעמלק ישאר קיים לפחות עד ימי שאול המלך. נראה גם לומר, שאם שאול המלך לא היה חס על אגג מלך עמלק, אכן הוא היה נשאר מלך ישראל, ולא היינו נזקקים ל"שרותיו הטובים" של עמלק לאורך הגלות. אבל שאול נכשל ובוהו גרם לגלותם של ישראל, "אמר שמואל לשאול לא דייך שלא שמעת בקולי למחות את זכר עמלק אלא גם לדרוש באוב, אי לרועה ואוי לצאנו שבשבילך נתן הקדוש ברוך הוא את ישראל ביד פלישתים" (יילקוט שמעוני שמואל א, קמא ד"ה רבי יונתן אומר). זה הסדר האלוהי של הופעת הדברים במציאות, וממילא נשאר צורך בהמשך קיומו הפיזי של עמלק. לכן ישנו גם ציווי לדורות למחות את זכר עמלק מתחת השמיים, שהיה הרצון האלוהי הוא שעמלק ישרוד בעולם לאורך הדורות "אמר הקדוש ברוך הוא גלוי וצפוי לפני כשאמסור את עמלק ביד שאול מלככם שעתידי לשייר מזרעו, שהוא חס עליו, לכך אני מצווה אתכם 'תמחה'" (פסיקתא רבתי יג, ד"ה דבר אחר שרשם בעמלק). עיין עוד ברמב"ם הלכות מלכים ה, ה - הגהות מימוניות אות א.

18. שמות כה, ח; עיין עוד אור החיים שם.

כזה הוא הקשר בין עם ישראל לרבוננו של עולם. גם אם כלפי חוץ הקדוש ברוך הוא מרחיק אותנו ומניח לנו לשקוע בגלות המרה, זה רק חיצוני. סגולת ישראל אינה בטילה, הבחירה האלוהית של בורא עולם בנו אינה תלויה במעשינו הטובים או הרעים, "אשר בחר בנו מכל העמים"¹⁹. הבחירה היא אלוהית, כאלה נוצרנו, עם סגולה. "לא בחירתה (של כנסת ישראל) גרמה לה את יתרונה האלוהי, לא מצד מעשיה הפרטיים... ולא תוכל כל קלקלה של בחירה לאבדו"²⁰. על ידי בחירתנו אנו יכולים להוציא את הסגולה אל הפועל, לגלות אותה ולהופיעה באופן שלם וחשוב, אבל בכל מקרה טבענו הוא טבע של אומה אלוהית, גם אם כלפי חוץ אנו מתכחשים לזה. הסגולה האלוהית שבנו, מקורה ברבוננו של עולם, והיא מגלה את הנקודה הכי פנימית בנשמת האומה, נקודה שאי אפשר לתפוס אותה בהשגה שכלית, נקודה שהיא למעלה מכל טעם וודעת אנושיים.

עם ישראל ועמלק

בסגולת ישראל זו עמלק כופר. מלחמתו של עמלק בישראל היא דבר שורשי ועמוק מאוד. עמלק מתנגד למהותו העצמית של עם ישראל, לסגולתו האלוהית הפנימית, בזה הוא כופר. "קודש ישראל לה' ראשית תבואתה"²¹ מול "ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד"²², שני "ראשית", שני שורשים נפרדים לחלוטין במהותם, "שני גויים בבטנך"²³, "...ויתכן שיאמר עוד בעבור היותם שני גויים שונאים ונלחמים זה בזה עשו בתחילת יצירתם מריבה רמז למה שיהיה ביניהם בסוף"²⁴.

הנקודה שעמלק כל כך מתנגד לה היא המהות הפנימית הייחודית של עם ישראל, הקישור הפנימי של האומה הזאת לריבון כל עולמים, קישור המתגלה בנקודה הכי פנימית באומה "שהסמפטיה האלוהית נמצאת היא בחוגה הפנימי (של כנסת ישראל)..."²⁵. עמלק הינו שורש הכפירה בה' וההפך הגמור שלו מתבטא בעם ישראל, שהאמונה בה' היא מהות פנימיותו. בכל הפעמים שקם עלינו הצורך העמלקי זה היה הדבר שהעיר אותו. אין לו בעיה שעם ישראל יופיע בעולם הופעה של עוצמה ומלכות כל זמן שזו הופעה מקרית ולא הופעה ניצחית, אלוהית. אם ההופעה של עם ישראל הינה הופעה אלוהית, אז אף על פי שמהות זו לא מתגלית היא נמצאת עדיין בכח. אבל אם זו הופעה מקרית, אזי, כמו כל מקרה שאינו מתמיד²⁶, היא נגמרת באיזושהו שלב ונעלמת. דבר זה מנסה עמלק להוכיח, לכן כל פעם שיש מציאות של

19. ברכות התורה.

20. הקדמה לשבת הארץ את ב (הוצאת אורות).

21. ירמיה ב, ג.

22. במדבר כד, ב.

23. בראשית כה, כג.

24. רמב"ן שם.

25. אורות התחייה א.

26. עיין נצח ישראל ב.

חולשה, ספיקות, ריחוק מרבנו של עולם ורפיון בעם ישראל מתעורר עמלק, דווקא אז, להשמידנו.

כאשר עם ישראל יצא ממצרים בניסים גלויים, התברר לעין כל שהאומה הזאת הינה אומה אלוהית, לעין כל - מלבד עינו של עמלק. עמלק חיכה לרגע של חולשה על מנת להצביע - ראו, כל המדריגה ה"אלוהית" שלהם אינה אלוהית כלל אלא מקרית לחלוטין "אשר קרך בדרך ויונב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוהים"²⁷, ומפרש רש"י שם:

"אשר קרך - לשון מקרה. דבר אחר, לשון קרי וסומאה (הצבעה על חוסר קדושה). דבר אחר, לשון קור וחום, צנגך והפשירך מרתיחתך שהיו כל האומות יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. ויונב בך - חותך מילות (סימן לברית בין הקדוש ברוך הוא לעם ישראל) וזורק כלפי מעלה. כל הנחשלים אחריך - חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן".

ומה היה חטאם - "ר' יצחק אומר מהו כל הנחשלים אחריך? כל מי שהיה קורא תיגר אחר הקדוש ברוך הוא 'היש ה' בקרבינו' "²⁸, ומתי היתה מלחמה זו - "וילחם עם ישראל ברפידים"²⁹ "מאי לשון רפידים שריפו עצמן מדברי תורה"³⁰. כאשר מופיעה מציאות של ריחוק מהקדוש ברוך הוא, עמלק משתדל להפוך אותה למציאות של ניתוק מהקדוש ברוך הוא. עמלק נטפל למציאות של חולשה בעם ישראל, למציאות של ריחוק מרבנו של עולם, למציאות שבה סגולת ישראל אינה מתגלה. עמלק כופר במציאות הקישור של כנסת ישראל לרבנו של עולם, הוא לא ירא אלוהים כאשר הוא מרע לישראל, כיון שלשיתו ישראל וקודשא בריך הוא אינם אחד אם כן ממי יש לו לירא?

כוה היה המן הרשע. כאשר עם ישראל גלה בחורבן בית ראשון, נראה היה שהתנתק הקשר בין רבנו של עולם לכנסת ישראל, העם האלוהי גולה (לראשונה...), אין עוד הופעות כלליות וקבועות של קדושה באומה וסגולת ישראל אינה מתגלה. כאן מתעורר המן ומשתדל להוכיח שרבנו של עולם עזב את ישראל, "ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד - אותו שנאמר בו ה' אחד ישן לו מעמו"³¹. אין יותר קשר בין הקדוש ברוך הוא לעם ישראל וממילא אפשר "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן, סף ונשים"³², אבל זה לא הולך "אמר לו הקדוש ברוך הוא אני אין לפני שינה"³³ אפילו כאשר כלפי חוץ נראה שרבנו של עולם מרוחק מאיתנו זה דווקא כלפי חוץ, אבל בכח, בפנימיות שום דבר לא השתנה.

27. דברים כה, יח.

28. פסיקתא רבתי יב ד"ה דבר אחר זכור אמר.

29. שמות יז, ח.

30. סנהדרין ק, א; בכורות ה, ב.

31. אסתר רבה ז, יב ד"ה ויאמר המן.

32. אסתר ג, יג.

33. אסתר רבה ז, יב ד"ה ויאמר המן.

הופעת סגולה בכלל ישראל

כיצד באמת מתגלית הסגולה האלוהית הרדומה בעם ישראל דווקא כאשר קמים עלינו אויבינו להשמידנו? כתב בעל התניא³⁴:

"וכן הרשעים ופושעי ישראל... הם בבחינת גלות בגופם... כסוד גלות השכינה... אבל שורש ועיקר של בחינת חכמה שבנפש האלוהית הוא במוחין... רק שהיא בבחינת שינה ברשעים ואינה פועלת פעולתה בהם... אך כשבאים לידי ניסיון בדבר אמונה שהיא למעלה מהדעת... אזי היא ניעורה משנתה ופועלת פעולתה בכח ה' המלוּבש בה וכמו שכתוב 'ויקץ כישן ה'' לעמוד בניסיון באמונת ה' בלי שום טעם ודעת... כשבא לידי ניסיון בדבר אמונה בה' אחד שיסודתה בהררי קודש... הרי כל הקליפות בטלים ומבוטלים".

נקודה מודגשת בדבריו של בעל התניא היא, שכאשר אדם מגיע לידי ניסיון בדבר אמונה מתעוררת בקירבו הנפש האלוהית ופועלת את פעולתה. אולי אפשר לומר בהסבר דבריו את הרעיון הבא. כאשר נטפלים ליהודי ומעמידים אותו במצב של "אין בריה", בטל את אמונתך או קפח את חייך, אין הדבר נעשה בגלל שמו, צבע שערו או סוג כרטיס האשראי שלו, אלא דווקא בגלל היותו יהודי נושא שם ישראל. זאת אומרת שבעל כורחו קישרו אותו למציאות הכללית של עם ישראל, וכאשר הוא מוסר את נפשו ומבטל את חייו הפרטיים למען המשכיות חיי הכלל, הריהו נכנס בפועל תחת הכותרת הכללית "ישראל". דבר זה נובע מכח היותו מקושר לכלל האומה, והריהו מופיע במציאות מדריגה עליונה ורוחנית, גם אם חלקית, של כלל. כתב מרן הרב קוק זצ"ל על סגולת ישראל:

"אבל מורשת פליטה יש לה לאנושיות בכנסת ישראל שהסמפטיה האלוהית נמצאת בחוגה הפנימי... והסמפטיה הכוללת הזאת חודרת באומה לא רק בפרטיה (דהיינו: לא כשהאומה נמצאת רק בפרטיה) כי אם דווקא בכללותה"³⁵.

אם כן סגולת ישראל מתגלה דווקא בכלל ומשם נשפעת להופיע באנשים בודדים, ממילא מובן מדוע אדם שהועמד במצב של ניסיון בדבר אמונה מגלה בקירבו את הנפש האלוהית אשר כח ה' מלוּבש בה, כיון שסגולת ישראל (המתגלה בכלל) פועלת בקירבו.

ננסה להרחיב מעט יסוד זה. כאשר ישנה גזירת מוות על יהודי מישראל בגלל היותו יהודי, הרי גם הוא למעשה מתקשר במציאות כלל ישראל, בדיוק כמו אותו אדם שהועמד בניסיון בדבר אמונתו, קל וחומר שמתגלית המהות הפנימית של נשמת האומה כאשר ישנה גזירה כזאת על כל האומה כולה. דווקא מתוך גזירת השמד והניסיון למחוק את שם ישראל מעל פני האדמה מתגלית סגולת האומה, מתגלה הקישור שלה לאלוהיה.

34. תניא פרק יט.

35. אורות התחייה א.

כלב השחירה של עם ישראל

עכשיו נוכל לנסות ולהבין את הצורך בקיומו של עמלק בעולם בד בבד עם החיוב המוחלט להשמידו. ביארנו כבר שעניינו של עמלק בעולם הוא לנסות להשמיד את זכרם של ישראל דווקא בזמן שבו עם ישראל בגלות, דווקא במצב של ריחוק, במצב שבו הקשר בין אלוהי ישראל לעמו רדום "ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד - אותו שנאמר בו ה' אחד ישן לו מעמו"³⁶. הסברנו גם, שמתוך גזירות שמד על עם ישראל מתגלה באומה מציאות חלקית של כלל, וממילא כאשר מופיעה מציאות כזו באומה מתגלית בתוכה סגולתה האלוהית. אלוהי ישראל שב ומתאחד עם עמו, שב ומתגלה בתוכם, גם אם התגלות זו הינה מצומצמת מאוד וקצרה. אם כן מסתבר שעניינו של עמלק בעולם הוא להופיע הבזקים של שכינה דווקא בתוך הגלות, דווקא כשעם ישראל מרוחק מאלוהיו כדי שח"ו לא ייווצר נתק ארוך מידי ועמוק מידי בינינו לבין הקדוש ברוך הוא,

"אמר לו הקדוש ברוך הוא אני אין לפני שינה הה"ד 'הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל"³⁷.

על פי דברים אלו נוכל להבין את הערתו החדשנית של הרב סולוויצ'יק בדין מחיית עמלק³⁸.

"בנוגע ל-י' עמים כתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ד' כדברים האלה: 'מצות עשה להחרים שבעה עממין שנאמר 'החרם תחרימם'... וכבר אבד זכרם'. הראב"ד ציין את מקורו של המשפט האחרון 'וכבר אבד זכרם' בדברי רבי יהושע 'כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות'³⁹. אולם ראה זה פלא: בנוגע למצות מחיית עמלק לא הוסיף הרמב"ם את שלש המלות 'וכבר אבד זכרם'... מתוך דבריו נראה כי עמלק עדיין קיים בעולם בשעה ששבעת העמים כבר ירדו לתהום הנשיה. יש לתמוה, מדוע לא נשתמש בכללו של ר' יהושע ש'בא סנחריב ובלבל את כל האומות' גם ביחס לעמלק? התשובה לשאלה זו היא פשוטה מאוד: הכתוב מעיד כי עמלק עדיין קיים בעולם. צא וראה מה אמרה תורה 'מלחמה ל-ה' בעמלק מדור דור'⁴⁰, אם כן אי אפשר לעמלק להמחות מן העולם עד ביאת המשיח, כך אמרו חז"ל 'אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שיימחה זרעו של עמלק'⁴¹. אבל - היכן הוא? התשובה שמעתי פעם מפי אבא מרי זצ"ל, כי כל אומה המתנכלת לכלות את כנסת ישראל הופכת על פי הלכה, עמלק...".

36. אסתר רבה ז, יב ד"ה ויאמר המן.

37. שם.

38. בסוד היחיד והיחד לרב סולוויצ'יק, עמוד 392 הארה 23 (בשם אביו).

39. ידיים ד, ד; ברכות כח, א.

40. שמות יז, טז.

41. מובא ברש"י שם בשינויי לשון קלים.

רואים מפורשות בדבריו של הרב סולווייצ'יק, שכל זמן שלא הגענו לימות המשיח, כל זמן שלא נגאלו ישראל, אי אפשר שיימחה שמו של עמלק מתחת השמיים. כמו כן מפורש בדבריו שבכל דור ישנו ה"עמלק" שלו, גם אם אבד זכרו של הגזע הקרוי "עמלק" לעת עתה, "...בשנות השלושים והארבעים מלאו תפקיד זה הנאצים והיטלר בראשם... כיום ממלאים את מקומם המוני נאצר והמופתי..."⁴².

לכן דווקא כאשר עם ישראל חוזר להופיע מציאות של כלל בארץ ישראל הוא מצטווה להכרית זרעו של עמלק, כיון שכאשר עם ישראל נמצא במצב קבוע ומבוסס של "כלל", אין יותר צורך בקיומו של עמלק בעולם. זו לשון הגמרא⁴³:

"על שלש דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, ואלו הן: למחות זרעו של עמלק, להעמיד להם מלך ולבנות להם בית המקדש".

וכן פסק הרמב"ם להלכה⁴⁴. אם כן תפקידו של עמלק בעולם הינו לקשר בין עם ישראל לאלוהיו בזמן הגלות. הבזקים אלו של חיבור בין עם ישראל לרבונו של עולם הם אלו הגורמים להבסתו (הזמנית) של עמלק, האנטיתזה של הופעת סגולה בישראל, וכנסת ישראל זוכה לעוד שאיפת אוויר בין צלילה לצלילה לעומקה של הגלות.

מרדכי והמן

למעשה, זהו בדיוק תוכן מאבקו של מרדכי בהמן הרשע, להופיע מציאות כללית של אחדות, של חיבור באומה, מתוך כך להופיע את הסגולה הפנימית שבישראל וממילא יובס המן הרשע, זרעו של עמלק שכל נסיונותיו לפגוע בישראל הם דווקא כאשר נקודה אלוהית זו נסתרת. אומר המדרש⁴⁵:

"אמר ר' יצחק רחל היתה עיקרו של בית... אמר ר' שמואל ב"ר נחמן לפי שהדברים אמורים ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה..."⁴⁶,

ומבאר המהר"ל⁴⁶:

"ומפני כי רחל היא היתה עקרת הבית של יעקב... וכל מי שנקרא בית כולל ומאחד הכל כמו שהבית כולל הכל ומאחד כל אשר בתוכו ולפיכך נקראו ישראל על שם רחל... ולכך רחל שהיא כח המאחד את ישראל שהרי כל ישראל נקראו על שמה נקברה בדרך... כי בזכות רחל שהיא כח המקבץ ישראל ישובו ישראל מגלותם..."

42. בסוד היחיד והיחד, שם.

43. סנהדרין כ, ב.

44. הלכות מלכים א, א.

45. בראשית רבה פרשה עא ד"ה ורחל עקרה.

46. נצח ישראל א.

לפי זה מובן מאוד המדרש "...אמר הקדוש ברוך הוא אין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בנה של רחל..."⁴⁷, כיון שרחל היא כח המאחד ומקבץ את ישראל, הרי שבניה של רחל: יהושע, שאול ומרדכי, הם אלו שבכוחם להופיע בעם ישראל מציאות של אחדות, של כלל, ומתוך כך לגלות את סגולת ישראל ולהביס את עמלק בדיוק בנקודה שבה נלחם.

זו גם הסיבה לנתינת משלוחי מנות בפורים. מובא בגמרא⁴⁸ "אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי", ומפרש רש"י "מחלפי סעודתייהו - זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עימו". שואל עליו הבית יוסף⁴⁹ "וקשה לי על דבריו דאם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו". וכן שואל הב"ח, ומתריך⁵⁰:

"דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהיה שמח ושש עם אוהביו וריעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואהוה וריעות, אם כן אם יסעוד אחד עם חברו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות... ועיקרו לא אתא אלא לאשמועינן האי דינא דבסועד אצל רעהו פטורין שניהם מחיוב משלוח מנות... ומקובל לעניות דעתי משאר פירושים שנאמרו בו".

"ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי לך כנוס את כל היהודים..."⁵¹.

פורים וסגולת ישראל

זו הנקודה שהתגלתה לעם ישראל בימי אחשוורוש. כלפי חוץ עם ישראל בגלות, מנותק ורחוק מרבונו של עולם, לכן שם ה' לא מופיע כלל במגילה - כלפי חוץ אין הופעה אלוהית בעם ישראל, אין התגלות של קודשא בריך הוא, אבל בפנימיות "אסתר ברוח הקודש נאמרה"⁵². בפנים "ישנו עם אחד" גם אם כלפי חוץ הוא "מפוזר ומפורד"⁵³. לכן מדגישה לנו הגמרא שגם לאחר הנס "אכתי עבדי אחשוורוש אנן"⁵⁴. כלפי חוץ לא השתנה שום דבר, השינוי קרה בפנים, התגלה שגם במצבי שפל עם ישראל עדיין מהווה אומה אלוהית בכח. משם צומחת קבלת התורה הפנימית של האומה "הדור קיבלוה בימי אחשוורוש"⁵⁵ אשר משמעותה היא גילוי סגולת ישראל הפנימית⁵⁶.

47. פסיקתא רבתי יג ד"ה ילמדנו רבינו.

48. מגילה ז, ב.

49. אורח חיים תרצה, ד ד"ה ואם החליף.

50. טור שם.

51. אסתר ד, טו-טז.

52. מגילה ז, א.

53. אסתר ג, ח.

54. מגילה יד, א; ערכין י, ב.

55. שבת פח, א.

56. הרב קוק וצ"ל כותב בהקדמה לשבת הארץ, ב (הוצאת אורות) כך: "סגולתה של כנסת ישראל היא שהיא מסתכלת על ההווה כולה באספקלריה המאירה של קודש". באות ד שם מוסיף הרב "התורה בדיעותיה, חוקיה ומשפטיה לחיי היחיד והציבור היא האספקלריה המאירה". נראה מדברי הרב שסגולתה של כנסת

דווקא מתוך הגלות, כאשר בנגלה הכל נראה שחור ואפילו משמיים ישנה גזירה אלוהית של שמד על ישראל, דווקא משם מתגלה הנקודה הסגולית שהיא מעל כל הבנה "מאור מקיף שאין פגם וקטרוג שולט"⁵⁷ מעל כל הסיבוכים והצרות. לכן "כל המועדים עתידיים בטלים וימי הפורים אינם בטלים לעולם..."⁵⁸, כיון שמהותו של חג הפורים הוא מציאות סגולתם הפנימית של ישראל ודבר זה לא יבטל לעולם. לכן גם החיוב להשתכר בפורים "עד דלא ידע" - עד שמבחינה חיצונית האדם לא מבחין בין ימינו לשמאלו, אבל בפנימיותו הינו מקושר לכלל ישראל, בעל סגולה אלוהית גם אם כלפי חוץ זה לא נראה. זה המסר העיקרי המתגלה לנו בחג הפורים, וזהו שורש מנהג התחפושות וזו הנקודה שאנו צריכים לקחת עימנו מן החג להמשך השנה כולה.

ישראל היא, שהיא מסתכלת על ההויה כולה דרך התורה. אם כן גילוי סגולת ישראל, שהיא גילוי הקשר הפנימי של האומה לאלוהיה, היא בעצם גילוי הקשר הפנימי שלה לתורה, "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד הם". זהו ה"הדור קיבלוה..." שהתרחש בימי אחשוורוש, גילוי הקישור הפנימי של עם ישראל לקב"ה ומתוך כך גילוי הקשר שלו לתורתו.

57. אש קודש עמוד קעא.

58. מדרש משלי פרשח ט, ב ד"ה "טבחה טבחה".